

تأثیر همه‌گیری کرونا و ویروس (COVID-19) بر بهره‌مندی از حقوق شهروندی و حقوق بشر در رویکرد بین‌المللی

کامران قلعه کوهی^۱

۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد، حقوق خصوصی، مؤسسه آموزش عالی شفق، تنکابن

چکیده

پاندمی کرونا و ویروس ۲۰۱۹ (کووید - ۱۹) در بازه زمانی شیوع تا به امروز جامعه بین‌الملل را در حوزه‌های مختلف از جمله: پزشکی، درمانی و بهداشتی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و آموزشی، حقوقی و غیره را به چالش کشید. از مهم‌ترین پیامدهای آن در عرصه‌های حقوقی، چگونگی وضعیت، حفظ، گسترش و رعایت حقوق شهروندی در سطح کشور و حقوق بشر در قلمرو بین‌المللی است. مهم‌ترین دغدغه‌های حقوقی نیز در خصوص نحوه حق دریافت اطلاعات، آگاهی و دسترسی به آن، ارسال، پخش و دریافت عادلانه لوازم و تجهیزات پزشکی، درمانی و بهداشت فردی و اجتماعی و نقض سیستماتیک حق بر بهداشت، سلامت و حق حیات و زندگی، تهدید امنیت اقتصادی، فرهنگی و آموزشی، کرامت و شخصیت انسانی، آزادی و حفظ حریم شخصی شهروندان به واسطه عدم رعایت مطلوب و متناسب مدیریت دولت‌ها یا وجود نواقص در زیر ساخت‌ها، قصور و تأخیر در واکنش به موقع و مناسب نسبت به پاندمی و نیز سوءاستفاده از اختیارات تفویض شده در این شرایط استثنایی می‌باشد. در این مقاله، ضمن شناسایی آسیب‌ها در شرایط خاص شیوع پاندمی کرونا نسبت به بررسی و تحلیل چالش‌های حقوق شهروندی و بشر اقدام و تلاش شد که در نهایت رویکرد و راه‌حلی در این خصوص ارائه گردد. بر این اساس شاخص و مؤلفه‌هایی چون اقدامات سریع و متناسب با شرایط اضطرار حاکم، التزام به رعایت حاکمیت قانون، موقتی بودن راه‌کارها و تغییر و تحول آن در گذر زمان، جلب مشارکت آحاد شهروندان، رفع تبعیض و همکاری عموم مردم و تشویق جامعه به رعایت کامل پروتکل‌های بهداشتی و درمانی در برنامه‌های ملی پیشگیری، مبارزه و ریشه‌کنی ویروس کرونا که راه‌کارهایی اساسی و کاربردی جهت تقلیل نگرانی‌ها پیرامون تضييع مصادیق حقوق شهروندی و بشر در فرایند مواجهه با چالش و بحران کرونا تلقی می‌شوند.

واژگان کلیدی: پاندمی کرونا (کووید-۱۹) - حقوق شهروندی و حقوق بشر - حق حیات و حق بر سلامت - حق معیشت، اشتغال و حق آموزش

مقدمه

شیوع ویروس کرونا سبب تغییر و تخریب تحرکات زندگی عادی انسان ها شده که زندگی روزمره میلیون ها نفر را در سرتاسر جهان به طور جدی مختل نموده است و تأثیرات آن در سیاست‌هایی مانند تخلیه مناطق و فضاهای آسیب دیده، گرایش به تحصیل و آموزش های برخط و مجازی، محدودیت های تردد و سفر، حبس در قرنطینه‌ها، تغییر در شیوه رفتارهای اجتماعی همچون خریدهای وحشت زده، تغییر در رسوم خوشامدگویی که مستلزم تماس فیزیکی است، گردیده است. این وقایع نشان می‌دهد که این ویروس چگونه عمیقاً رابطه بین شهروندی را به عنوان ضامن مسئولیت دولت در قبال رفاه حال شهروندان خود از یک سو و حقوق بشر و شیوه‌های همبستگی از سوی دیگر قطع کرده است.

حوزه‌های مختلف بهداشتی و درمانی، خدمات پزشکی، اقتصادی و بازار کار علی‌الخصوص بیکار شدن طیف وسیع نیروی انسانی کار و نیز عرصه‌های سیاست و حقوق تحت الشعاع شیوع این ویروس قرار گرفت که در این میان شاید یکی از پرچالش‌ترین و مهم‌ترین مباحث مربوط به مسائل و ابعاد حقوقی ناشی از این پاندمی است.

حقوق مدنی، حقوق تجارت، حقوق کار، حقوق عمومی، حقوق بهداشت و سلامت، حقوق کیفری، حقوق مصرف کنندگان و تولید کنندگان و ... تقریباً بی شک تمامی عرصه های حقوقی در پی این پاندمی به چالش کشیده شده و سؤالات و دغدغه‌های جدیدی نمایان شد. در عرصه حقوق بهداشت، سلامت و حقوق عمومی؛ با چالش توزیع عادلانه امکانات و مسئولیت دولت‌ها و نهادهای ذی‌ربط، در حوزه حقوق مدنی با چالش تعیین تکلیف قراردادهای با ملاحظه و وفق دادن آن با شرایط موجود، در حیطه قانون کار با چالش بیکار شدن نیروی انسانی کار و تحت حمایت قراردادن این افراد، در حوزه حقوق تجارت شرایط و وضعیت کسب و کارهای تجاری و کسبه جزء، تعهدات و الزامات تجار و در عرصه حقوق کیفری مشکلات عدیده زندان‌ها و ندامتگاه‌ها و وضعیت زندانیان و مرخصی اجباری زندانیان بعلت عدم امکان رعایت پروتکل‌های بهداشتی به دلیل کمبود منابع و فضای کافی و لازم برای ایجاد رعایت فاصله اجتماعی و نیز جرم‌انگاری های ناشی از شیوع کرونا ویروس و موضوع مسئولیت ناشی از انتقال ویروس و نقض قوانین و پروتکل‌های قرنطینه سبب ایجاد دغدغه‌های فراوانی در حوزه حقوق در سطح جامعه بین‌المللی گردید.

این اثرگذاری در حوزه‌های حقوق شهروندی و بشر کاملاً ملموس و بارزتر خود را نشان داد. در رابطه با حقوق شهروندی قرنطینه‌های ناشی از شیوع کرونا و شیوه‌های رفت و آمد شهروندان و دولتمردان در چارچوب نظام‌های ملی نشر و بازتاب مشارکت در منظومه حقوق و تکالیف برخاسته از مؤلفه‌های شهروندی، محکمی جدی و سخت را به معرض تماشا گذاشت. در حوزه حقوق بشر نیز با مؤلفه‌هایی مشابه، اما متفاوت از حیث خاستگاه و قلمرو، دغدغه‌ها و چالش‌های متعددی را به وجود آورد تا آنجا که نهادهای ذی‌ربط در سازمان ملل از جمله کمیساریایی عالی حقوق بشر، دیدبان حقوق بشر و عفو بین‌المللی، نسبت به نقض حقوق بشر در جریان شیوه‌های مدیریت و کنترل همه‌گیری کرونا، به دولت‌های جهان هشدارهای لازم دادند.

به جهت اهمیت و حساسیت های بی شمار در این زمینه، در این مقاله ضمن بحث و طرح چالش ها و روش های پرداختن به حل این مسئله، به بررسی ابعاد و ملاحظات نظری پیرامون مؤلف های حقوق شهروندی و حقوق بشر در نتیجه استقرار شرایط خاص ناشی از شیوع پاندمی کرونا، می پردازیم.

۱- پاندمی کرونا، ایجاد چالش و تأثیر آن بر حقوق بشر و شهروندی

به نظر می رسد موضوعات بنیادین حقوق بشر از قبیل: حق زندگی بند ۱ ماده ۶ میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی - از حقوق ذاتی شخص انسان است. این حق باید به موجب قانون مورد حمایت واقع گردد. هیچ فردی را نمی توان خودسرانه (بدون مجوز) از زندگی محروم کرد، منع برده داری، حق برخورداری از یک محاکمه منصفانه، آزادی بیان، آزادی فکر، عقیده و مذهب، گرایش های جنسی و هویت جنسیتی، تجارت، حق بر سلامت، حق بر امنیت، برابری، احترام به حریم شخصی، منع توسل به زور، خشونت، شکنجه و بازداشت خودسرانه، دسترسی آزاد به اطلاعات، تعهد دولت ها در التزام به حاکمیت قانون، آزمون سخت و دشوار حقوق بشر در مواجهه با پاندمی کرونا را رقم زد.

در حوزه حقوق بنیادین، حقوق بشر که ریشه در شأن و کرامت انسانی دارد (Gorgi, 2004) و موجب شکل گیری شخصیت انسان ها می گردند و نیز تکالیف و حقوق دولت ها و سازمان های دولت نهاد و بین المللی در قبال تأمین این حقوق، در کشاکش همه گیری کرونا و ویروس، وضعیت ویژه ای یافت.

شیوع کرونا در چشم انداز جوامع سیاسی وضعیت شهروندی و مؤلفه های شاخص حقوق شهروندی را در معرض آزمونی سخت و دشوار قرار داد. حقوق شهروندی متضمن ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی می باشد. حقوق شهروندی نمایانگر ارتباطی مختلط و هم جهت میان دولت - شهروند و شهروند - شهروند است که در سایه این ارتباط تنگاتنگ جامعه مدنی منظم و منسجم تشکیل می شود.

بسیاری از تأثیرات منفی همه گیری کرونا با عدم رسیدگی به عوامل ساختاری قبلی نابرابری، محرومیت اجتماعی و ناتوانی بسیاری از کشورها اعم از غنی و فقیر، در برآوردن نیازهای اساسی تشدید شده است. نسبت قابل توجهی از جمعیت حاضر در بحران ناشی از شیوع کرونا پیوندهای محکمی را که بین نژاد، قومیت و وضعیت اقتصادی، اجتماعی و پیامدهای سلامتی وجود داشته است، آشکار کرده و تا به امروز ادامه دارد. اقدامات ضروری که اضطراباً کشورهای جهان در تلاش برای کنترل شیوع و ویروس انجام داده اند، که گاهی اوقات شامل محدودیت در رفت و آمد آزاد افراد، کالاها و خدمات می شود، پیامدهای جدی برای حقوق بشر در مواقعی نامتناسب با هر یک از دستاوردهای بهداشت عمومی داشته است. از دست دادن زندگی و معیشت، اختلال در خدمات آموزشی، تحصیلی، بهداشتی و افزایش خشونت - به ویژه خشونت علیه زنان و سایر افراد آسیب پذیر - حقوق و کرامت انسانی میلیون ها نفر در سراسر جهان را تضعیف و مورد تضييع قرار داده است.

بحران کنونی جهان نه تنها تفاوت‌های آشکار بین برخورداری مردم از حقوق انسانی خود را برجسته‌تر کرده است، بلکه فرصتی برای تغییر و بهبود حقوق شهروندی مطلوب است.

هرچند حقوق بشر با حقوق شهروندی در برخی مصادیق موازی هم هستند لذا تعبیر «جهان شمولی حقوق بشر» را موجب گردیده است (Hemmati, 2007)، لیکن خودالزامی دولت‌ها در قلمروهای سیاسی نسبت به پذیرش این حقوق و ارتقای کمی و کیفی آن، از طریق نفوذ و انعکاس حقوق طبیعی مطروح در قوانین اساسی (Ghazi Shariat Panahi, 2003) و ملحق شدن آن به شهروندان کشوری خاص (Janoski T. Citizenship, 1998) مؤلفه‌ها و شاخص‌های حقوق بشر را که جدای از رنگ و نژاد، زبان و ملیت، دین و مذهب است، بر مدار عنصر ملیت و نظام سیاسی با اهدافی ممتاز قرار می‌دهد. لذا حق حیات و حق بر سلامت و بهداشت، آگاهی و دسترسی مطلوب به اطلاعات، آزادی، امنیت، دریافت امکانات رفاهی، آموزشی و تحصیلی، مسکن، تجارت و ... اعم از اینکه براساس شاخص کرامت انسانی باشد یا این که بنا بر شرایط سیاسی و ملی هر کشور، متأثر از نسبیّت حقوق شهروندی با مکاتب فکری و مؤلفه‌های فرهنگی (Abbasi, 2017) است.

۲- تأثیر پاندمی کرونا بر حقوق بشر

بحران‌های بی‌سابقه و متعدد ناشی از همه‌گیری کرونا تأثیر منفی بر تمام بخش‌های جامعه در سراسر جهان داشته است و وضعیت موجود را تشدید می‌کند از زمان همه‌گیری، از دولتها خواسته می‌شود تا با ارائه ابتکار و راه‌کارهایی جامع برای ایجاد جوامع مقاوم و منسجم‌تر، عادلانه و پایدار، که بیشتر به طور مؤثر حقوق شهروندان خود را حفظ و تقویت می‌کند، اقدامات مؤثری صورت دهند.

۱-۲ حق دسترسی و آگاهی به اطلاعات یا حق دریافت اطلاعات

به اشتراک گذاردن، ارائه و گزارش اطلاعات صحیح و واقعی، آگاهی و اطلاع رسانی و راهنمایی مؤثر و به دور از اعمال هرگونه تبعیض برای عموم افراد جامعه، نشان دهنده یک حق اساسی بشری است که حاوی ابعادی گسترده و پیچیده است. گاهاً در راستای مصلحت‌اندیشی کارگزاران دولت‌ها می‌توانند مساعی عمومی را برای دریافت اطلاعات از دولت، محدود و مقید سازند. (Habibi, 2003)

در پی شیوع کرونا و همه‌گیری آن که همراه با موجی از اخبار و اطلاعات ضد و نقیض بود ملازمه مطالبه و وصول این حق ضمن ارائه موارد شفاف‌سازی و صحت اطلاعات و ایجاد یک بستر دسترسی سهل و آسان برای شهروندان به آن، بر کسی پوشیده نیست که این خود حاکی از آن است که اجرای این حق نیازمند ظرافت است و ضرورتی غیر قابل انکار، بدیهی است نظریات و گمانه‌های بعضاً متناقض و متعارض بین مسؤولین، مدیریت پاندمی کرونا و ویروس را به شدت تحت تأثیر قرار داده و سبب ایجاد دشواری و پیچیدگی‌های متعدد در خصوص شفاف‌سازی و ارائه اطلاعات صددرصد صحیح مواجه کرده است. در این میان رسانه‌ها و علی‌الخصوص فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی نقش بسزایی ایفاء و تأثیری شگرف در هدایت و

کنترل افکار عمومی از خود نشان داده‌اند. آزادی بیان و استقلال رسانه‌ها، نباید دستاویز و بهانه‌ای شود برای درج و نشر اطلاعات غیرعلمی و نادرست، چرا که القای ترس و هراس افکنی چنان قدرتی در درون دارد که می‌تواند به راحتی یک معضل و مشکل کنترل پذیر را از کنترل خارج نموده و آن را به یک سونامی وحشت تبدیل کند و واکنش‌های غیرقابل پیش‌بینی و هیجانی عمومی را برانگیزاند، نیز بی‌توجهی و امیددهی کذب و واهی و سیاست سرپوش گذاشتن سبب عدم ارائه اطلاعات صحیح خواهد شد که این نیز منجر به عدم دسترسی و دریافت اطلاعات صحیح و در نتیجه موجب سلب اطمینان شهروندان شده و عدم مشارکت را در پی خواهد داشت و سلامت روان شهروندان و همچنین امنیت اجتماعی و اقتصادی تحت تأثیر قرار گرفته و به مخاطره خواهند افتاد.

در چنین اوضاع و احوالی، ایجاد یک بستر مناسب و عامه پسند همراه با رهنمودهای صحیح و کارشناسانه ضمن ابلاغ پروتکل‌های بهداشت فردی و اجتماعی متناسب و ارائه‌ی واقعیت‌های پزشکی، طرق پیشگیری و درمان با بهره‌گیری از آخرین یافته‌های علمی، پزشکی در کنار آمار واقعی و به روز مربوط به این ویروس، حق بنیادین و بشری شهروندان است.

۲-۲ برخورداری، دریافت عادلانه و بهره‌مندی از امکانات بهداشتی، درمانی

برخورداری و استفاده از امکانات بهداشتی و درمانی در راستای بهداشت و سلامت با هدف ارتقا، حفظ و تأمین سلامت افراد از ارکان مهم و اساسی در حقوق بشر محسوب و از مؤلفه‌های پیشرفت هر جامعه به شمار می‌آید. با شیوع کرونا و تبدیل آن به یک پاندمی جهانی، دریافت فوری و عادلانه و نیز برخورداری مطلوب از امکانات و تجهیزات و لوازم بهداشتی، درمانی و پزشکی مسائل چالش برانگیزی را رقم زد. چرا که حق حیات و زندگی و حق بر سلامت لزوماً تعهداتی را برای دولت‌ها و مراجع بین‌المللی در برابر شهروندان خویش ایجاد نموده است که نیازمند اقدامات سریع، مؤثر و کارآمد به طور مستمر می‌باشد.

اسناد بین‌المللی و قوانین اساسی کشورها به مراتب حق زندگی و حق بر سلامت را مورد تأکید قرار داده و دولت‌ها را موظف و متعهد به رعایت قوانین موضوعه در قبال شهروندان نموده است. از جمله؛

۱-۲-۲ ماده ۳ اعلامیه جهانی حقوق بشر، هر کس حق دارد از زندگی و آزادی و امنیت شخصی خویش برخوردار باشد. که به مهمترین حق هر انسان، یعنی «حق زندگی کردن» اشاره می‌کند. در این بند، به سادگی بیان می‌شود که هر انسانی، باید از حقوق مشخصی مانند حق زندگی و آزادی و امنیت، برخوردار شود.

۲-۲-۲ ماده ۶ کنوانسیون حقوق کودک، در بند ۱ ماده ۶ کنوانسیون، حق ذاتی هر کودک برای زندگی، به رسمیت شناخته شده است، بند ۲ هم تضمین ایجاد حداکثر امکانات برای بقا و پیشرفت کودکان، به عهده کشورهای عضو نهاده شده است.

۳-۲-۲۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر، که هر شهروند را محق برخورداری از یک زندگی مناسب از نظر سلامتی، پزشکی، درمانی و بهداشتی می‌داند و متضامناً مستند به ماده ۱۲ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی، حق هر فرد را برای به دست دستیابی و بهره‌مندی از مطلوبترین وضعیت سلامت جسمی و روحی را به رسمیت می‌شناسد.

۴-۲-۲۴ در بیانیه منشور حقوق شهروندی ایران نیز در مواد ۱ (حق بر حیات) و ماده ۲ (حق بر سلامت و کیفیت زندگی) مورد تصریح و تأکید قرار گرفته و توجه ویژه‌ای به آن شده است.

در اوضاع و احوال و شرایط وخیم پاندمی کرونا ضمن به هم خوردن تعادل و عدم واکنش متناسب، فقدان و یا کمبود زیر ساخت‌ها و عدم مدیریت بهینه و به موقع سبب نقصان و تبعیض در ارائه خدمات بهداشتی، پزشکی و درمانی به اشخاص در معرض ابتلا به کرونا در کشورهای مختلف جهان شد، امری که به طور واضح و آشکار حق بهداشت افراد جامعه و حق حیات و حق بر سلامت آن‌ها را نقض می‌کند.

۳- تأثیر بر فقر و معیشت

پاندمی کرونا نابرابری‌های موجود را در جهان تشدید کرده است. مطابق با برآوردهای بانک جهانی، همه‌گیری کرونا ویروس و بحران اقتصادی ناشی از آن ۸۸ میلیون تا ۱۱۵ میلیون نفر در جهان را به فقر شدید واداشت و یک دهه پیشرفت در تلاش برای کاهش فقر معکوس شد (Habibi MH, 2003). پاندمی کرونا ویروس منجر به از دست دادن تعداد بی‌سابقه‌ای از مشاغل در سطح جهان شده است. طبق گزارش سازمان بین‌المللی کار (ILO)، بین آوریل تا ژوئن ۲۰۲۰ تنها ۴۹۵ میلیون شغل تمام‌وقت از بین رفت و تقریباً نیمی از نیروی کار جهان در معرض خطر بیکاری قرار گرفتند (World Bank, 2020)، بیش از یک نفر از هر شش جوان از آن زمان کار خود را از دست داده و بیکار گردیده‌اند (Impact on workers of COVID-19)، کارگران در اقتصاد غیررسمی، که اکثریت آنها زنان هستند و شامل بیش از سه چهارم کارگران جوان در جهان را نیز به خود اختصاص داده‌اند به طور قابل توجهی مورد قرنطینه واقع گردیدند که در بسیاری از بخش‌هایی که بیشترین آسیب را دیده‌اند به وضوح نمایان می‌شوند مانند: خدمات پذیرایی و مجالس، رستوران‌ها و فست فودها، گردشگری، هتلداری و ... (ILO Monitor, 2020).

همه‌گیری کرونا و اقدامات انجام شده برای جلوگیری از شیوع و گسترش آن، تولید غذا و زنجیره‌های تأمین را مختل کرده و حق غذا را تضعیف کرده است (ILO Monitor: COVID-19, 2020). عدم امنیت در دسترس بودن و دسترسی مناسب به غذای مقرون به صرفه، گرسنگی را تشدید می‌کند و ممکن است افراد را به فقر شدید وادار کند.

شرایط نامناسب مسکن و وضعیت وخیم زندگی خطر شیوع و ابتلا به کرونا را افزایش می‌دهد. حدوداً ۱.۸ میلیارد نفر در سرتاسر جهان در غربت زندگی می‌کنند و مسکن نامناسب، اغلب در شرایط حاد، شلوغی و ازدحام جمعیت، عدم دسترسی لازم و کافی به بهداشت مناسب و اقدامات دولت‌ها در واکنش به این همه‌گیری که منجر به تعطیلی‌های طولانی مدت مشاغلی که

معیشت مردم را تحت تأثیر قرار می دهد و قرنطینه نمودن شهرها نیز تأثیر قابل توجهی بر آنها داشته است (Housing, 2020). خطر اخراج و جابجایی تعداد بیشماری از کارگران مهاجر و کارگران خانگی که مسکن بخشی از ترتیبات اشتغال آنهاست و هنگامی که مسکن خود را از دست می دهند شغل خویش را از دست می دهند تحت تأثیر قرار داده زیرا این افراد قادر به پرداخت اجاره مسکن یا وام مسکن نیستند.

بیشتر در زمانی که دسترسی به آب و بهداشت یکی از راه کارهای مناسب برای جلوگیری از شیوع هر چه بیشتر این ویروس و در نهایت راه حلی مطلوب برای پایان دادن به این همه گیری است، بیش از ۳ میلیارد نفر در سراسر جهان دسترسی کافی و مناسب به آب و صابون ندارند در نتیجه قدرت و توانایی چنین جمعیت هایی برای محافظت و مقابله در برابر ویروس به شدت تحت تأثیر قرار می گیرد (United Nations Children's Fund, 2017). لذا دولت ها می بایست با حمایت های اجتماعی به افزایش اعتماد عمومی کمک کنند چرا که حمایت های اجتماعی نه تنها باعث ایجاد یک جامعه و اقتصاد سالم می شود بلکه زمینه را برای تمایل مشارکت عمومی و رعایت پروتکل های بهداشتی مهیا می کند.

۴- امنیت اقتصادی و تضاد منافع

امنیت اقتصادی، پیش شرط برآوردن دیگر نیازهای بشری است. شیوع پاندمی کرونا بستری مناسب در راستای حفظ حیات و محافظت از سلامت شهروندان نظیر قرنطینه، منع رفت و آمد، تعطیلی و محدودیت کسب و کارهای کوچک و بزرگ، تعداد بیشماری از مشاغل و معیشت ها را تحت تأثیر سوء قرار می دهد و در سطح کلان و گسترده نیز دولت های درگیر در مواجهه با همه گیری به واسطه هزینه های بسیار هنگفت مراقبت های بهداشتی درمانی، محدودیت در روابط تجاری بین کشورها و واردات و صادرات، افت شدید گردشگری، افزایش نرخ بیکاری، افزایش نرخ شاخص تورم، جهش و صعودی شدن نرخ ارز و ... با مشکلات و معضلات اقتصادی عدیده و پیچیده ای مواجه می شوند.

در این بین، پاره ای از مشکلات اقتصادی به دلیل فرصت طلبی عمدی از شرایط اضطرار حاکم، نظیر انبار و احتکار مایحتاج ضروری و مورد مصرف شهروندان اعم از اقلام بهداشتی، دارویی، غذایی و ... به منظور افزایش قیمت و کسب سودجویی بیشتر تشدید می یابد.

تعهدات ایفا نشده اشخاص بواسطه بروز همه گیری و محدودیت های ناشی از آن سبب ایجاد اختلافات و مشکلات فراوانی شده و چالش های اقتصادی و حقوقی زیادی به همراه داشته است.

چالش های اقتصادی ناشی از پاندمی کرونا به گونه ای رقم خورده است که در عرصه های مختلف فردی، اجتماعی، حقوقی، فرهنگی، سیاسی، درمانی و بهداشتی یک جامعه ظاهر و نمایان می شود و دولتمردان را به عدول از پروتکل های پیشگیری و تدابیر پیشگیرانه در خصوص کنترل همه گیری کرونا و تعجیل در بازگشایی مشاغل و بازگشت به روال عادی کسب و کارها سوق می دهد. چالشی است در بیان تضاد منافع ناشی از دو مقوله حق بر سلامت و امنیت اقتصادی و رفاه اجتماعی.

۵- تأثیر بر آموزش و پرورش

شیوع کرونا اختلال در دسترسی به آموزش و پرورش را در سراسر جهان ایجاد کرده که به طور کلی تعطیلی گسترده مدارس نزدیک به ۱.۶ میلیارد محصل را در بیش از ۱۹۰ کشور تحت تأثیر قرار داده است (United Nations, 2020). کانون گرم خانواده به عنوان یک حامی و نیز استفاده از تکنولوژی‌هایی چون رایانه، تبلت، گوشی هوشمند و دسترسی به اینترنت تا حدودی توانسته است این خلاء را پر کند ولی برای کسانی که توانایی مالی و تکنولوژیک را برای دسترسی و استفاده از این شیوه‌های آموزشی ندارند، تحت تأثیر قرار داده که ممکن است فاجعه بار باشد با آثاری ماندگار و مادام‌العمر به نحوی که بسیاری از کودکان هرگز نمی‌توانند شکاف تحصیلی ناشی از پاندمی کرونا را از بین ببرند یا بعضاً در برخی موارد حتی به آن بازگردند.

۶- کرامت انسانی؛ آزادی و حریم شخصی شهروندان

در سطح جامعه بین‌الملل علیرغم تلاش و کوشش‌های بی‌وقفه در راستای پیشگیری از شیوع کرونا و مهار آن، شیوه‌های متمایزی در قبال اتخاذ تصمیمات و اقدامات سلبی و قهری در کشورهای مختلف به موقع اجرا گذاشته می‌شوند. این تفاوت عملکرد ناشی از مؤلفه‌های فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، بافت جمعیتی و بعضاً دیدگاه و سلايق حاکمان و موارد اولویت آنان است

در مبانی حقوق عمومی افزایش اختیارات دولت‌ها در برخی شرایط و موقعیت‌های استثنائی و اضطراری به بهانه حفظ حقوق فردی و اجتماعی، مورد پذیرش نظام‌های حقوقی قرار گرفته است. حال با افزایش اختیارات جهت مقابله و پیشگیری با پاندمی از جمله؛ اعمال محدودیت‌ها، وضع خاص مقررات ترافیکی و منع آمدوشد، ممنوعیت اشتغال و بازگشایی کسب و کارها و یا تعطیل نمودن برخی کسب و کارها در ساعات مشخصی تحت عنوان پیک ازدحام جمعیتی، قرنطینه و نیز علاوه بر موارد فوق تعیین مجازات‌های گوناگون برای ناقضان قوانین و پروتکل‌های بهداشتی وضع شده، چالش حفظ و توجه به کرامت انسانی، حق آزادی و حریم شخصی شهروندان و منع بازداشت افراد را رقم می‌زند، این مسأله سبب گردیده اکنون توازن میان پایبندی به حقوق و قوانین و الزامات ضروری جهت رعایت حفظ حیات و سلامت شهروندان با مشکلات عدیده روبرو شده لذا در رأس نگرانی‌ها و دغدغه‌های حقوق بشری واقع شود.

در چنین شرایط استثنائی و ناپایدار ممکن است منتهی شود به سوءرفتار یک دولت در قبال شهروندان و بدینوسیله امنیت حقوق بنیادین آنان را به بهانه تأمین و حفظ سلامت و بهداشت عمومی جامعه، در معرض مخاطره قرار دهد. این چالش بیشتر از هر زمان دیگری لزوم قاعده‌مندی هر گونه اقدام علیه آزادی افراد و حفظ حریم شخصی آنان و اعمالی که ممکن است به تعرض نسبت به حق زندگی یا سلامت و بهداشت شهروندان بینجامد را برجسته‌تر می‌نماید.

۷- تحریم‌ها و نقض مضاعف حقوق بشری

همه‌گیری کرونا در جهان سبب شد تا در سطوح روابط سیاسی میان دول، تداوم کشمکش‌ها، اقدامات نظامی، تحریم‌ها و رویکردهای خصمانه، به واسطه تشدید آثار پاندمی کرونا و آسیب‌رسانی مضاعف به کشورهای درگیر، بیش از پیش مورد نقد و سرزنش قانون‌های مدافع حقوق بشری قرار گیرد که این مورد مصداق بارزی برای رعایت مسائل حقوق بشری در شرایط خاص و استثنایی را تغلیظ نموده است.

تحریم که فی‌نفسه نقض حقوق بشری را در عرصه‌های مختلف حق زندگی و حق بر سلامت را به دنبال داشت، در شرایط ویژه شیوع همه‌گیری، تأثیر نسبتاً عمیق‌تری بر حوزه‌های اقتصادی، رفاهی، بهداشتی و درمانی، دارویی و پزشکی از خود بر جای گذاشته است، جلوگیری از شیوع پاندمی و کنترل آن را که هدف غایی جامعه بین‌المللی است با دشواری‌های بیشماری مواجهه نموده و بدین‌گونه مسئولیت سنگین حقوقی دول تحریم‌گر را به عنوان ناقضان حقوق بشر، به وضوح نمایان می‌کند. در ایران، هنوز بخش عظیمی از جمعیت بواسطه عدم توانایی در تأمین هزینه‌ها یا عدم دسترسی به داروهای مناسب، از درمان آن محروم هستند (Abbasi M, Meghdadi M, Mousavi T, 2017) و نیز مضافاً اینکه زمینه تولید برخی از داروها در داخل وجود ندارد که در چنین شرایطی، عدم دسترسی به داروهای مورد نیاز سبب عدم درمان مؤثر خواهد شد.

۸- تأثیر پاندمی کرونا بر گروه‌ها

۸-۱ کودکان

در حالی که به نظر می‌رسد کودکانی که به کرونا و ویروس مبتلا می‌شوند، علائم کمتری دارند و شاهد کاهش میزان مرگ و میر در این دسته جمعیتی هستیم، با شیوع سویه‌های جدید این ویروس مشاهده می‌شود که گروه‌های جوان‌تر نیز در خطر ابتلا قرار دارند. کودکان با سطوح بالاتری از خشونت فیزیکی و روانی روبرو هستند از جمله؛ بدرفتاری و تعرض و سوءاستفاده جنسی و علاوه بر این کار اجباری، ازدواج اجباری، استعمار و قاچاق کودکان در حال افزایش است، همه‌گیری کرونا سبب تشدید این مسائل شده است.

شکاف دیجیتالی و تأثیر آن در زندگی روزمره، به ویژه در فرآیند پیشرفت بسیاری از کودکان که دارای نیازهای ویژه هستند و از ادامه تحصیل بازمانده‌اند و قادر به تهیه امکانات و فن‌آوری‌های جدید و به‌روز برای آموزش‌های برخط و مجازی نیستند، را محروم گردانیده است. در حال حاضر میلیون‌ها کودک در شرایطی که تحت تأثیر پاندمی کرونا هستند در معرض خطر ابتلا به عفونت‌های دیگر به دلیل اختلال در ارائه مراقبت‌های بهداشتی ویژه کودکان قرار دارند (۱۵).

۸-۲ اقوام و اقلیت‌های بومی

پاندمی کرونا تأثیر نامتناسبی بر مردم بومی دارد، تشدید نابرابری‌های ساختاری در رابطه با برخورداری از شرایط اجتماعی، اقتصادی و حقوقی، شیوع هر چه بیشتر این بیماری را تهدید می‌کند. نرخ بالای مرگ و میر افراد مسن بومی به دلیل فرهنگ‌های خاص مختص جوامع بومی، زبان‌ها و سنت‌های آنان بر اساس جنسیت کاملاً مشهود است. مهاجران و به ویژه افراد جنوب شرق آسیا که پناهندگی یا تابعیت سایر کشورها را دارند، در طول همه‌گیری به عنوان بزه قربانی مورد هدف قرار گرفته‌اند؛ زیرا ترس بی پایه‌ای از این گروه وجود دارد که ممکن است ناقل باشند (Human Rights Watch, 2020).

۳-۸ افراد همجنسگرا، دو جنس گرا، تراجنسیتی و بین جنسیتی

محدودیت در رفت و آمد آزاد و قرنطینه نمودن افراد، خطر گرایش به سمت لژیون-همجنسگرا را افزایش داده است. در پی تحقیقات صورت گرفته در بسیاری از نقاط چنین افرادی به طور نامتناسب فقیر و بی خانمان هستند و عدم دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی مناسب در شیوع بیشتر همه‌گیری نقش سازنده‌ای ایفا که این امر به ویژه در افراد تراجنسیتی ملموس‌تر است که خدمات شخصی و صمیمی مختلفی را از جمله در صنعت رابطه جنسی ارائه می‌دهند. افراد بی‌خانمان بالاجبار به برنامه‌های مسکن اجتماعی نامتناسب و سرپناه‌های موقتی متوسل می‌شوند (Human Rights Council, 2021).

۴-۸ افرادی که از آزادی محروم شده‌اند و در حبس به سر می‌برند

شیوع کرونا را در بازداشتگاه‌ها نیز گزارش کرده‌اند (Stephanie Desmon, 2020) در نتیجه نرخ بالای مرگ و میر در شلوغی بیش از حد در زندان‌ها یک چالش بسیار مهم است که حتی در شرایط عادی نیز ازدحام بیش از حد افراد، حق و حقوق بقیه افراد را تضعیف و یک تهدید جدی به شمار می‌آید (See OHCHR, 2020). در دوران همه‌گیری، افراد مسن، بیمار و کم سن و سال و مجرمین کم خطر بعلاوه ناکافی بودن فضای موجود و عدم امکان رعایت فواصل اجتماعی و کمبود وسایل بهداشتی از جمله؛ آب و صابون، مواد ضد عفونی کننده دست و ماسک برای کاهش عفونت‌ها و جلوگیری از شیوع کرونا ویروس در بین بقیه زندانیان، این افراد به مرخصی اجباری فرستاده شده‌اند (COVID-19, 2020).

۵-۸ افراد در حال حرکت

تأثیر کرونا بر مهاجران، پناهندگان و پناهجویان نیازمند توجه ویژه‌ای می‌باشد. بسته شدن مرزها میلیون‌ها افراد آواره را از خود بر جا گذاشته است و مهاجران سرگردان شده‌اند لذا بسیاری از آنها به دنبال بازگشت به کشور خود هستند. بسیاری از افراد در حال حرکت به خدمات اولیه بهداشتی مانند؛ آب و مواد ضد عفونی کننده سر پناه یا غذای کافی مغذی دسترسی ندارند، بازگرداندن اجباری یا فرستادن به مناطق پر خطر و آلوده در دسته‌های جمعیتی و بدون توجه و رعایت پروتکل‌های بهداشتی و اخراج جمعی مطابق قانون پناهندگان نقض حقوق بشر بین‌المللی است.

۶-۸ افراد دارای معلولیت

افراد دارای معلولیت به طور نامتناسبی در معرض خطر مبتلا شدن در برابر کوید ۱۹ هستند (In the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, vol13, no3, 2020) اشخاصی که در حال توسعه پاسخها و ارائه راه کارهایی مناسب برای افراد دارای معلولیت به عنوان موجودی منفعل هستند به این نتیجه رسیدند که صرفاً مراقبت کامل از این قشر خاص پاسخگو نخواهد بود بلکه لزوماً نیازمند مراقبت و حمایت هستند.

اجرای شیوه‌های تبعیض آمیز تریاژ در دوران همه گیری بعضاً گزارش شده است (Disability Rights International, 2020)، عدم اجرای مراقبت‌های بهداشتی مناسب بر اساس میزان نقصان افراد، نقض جدی حقوق بشر است و طبق قوانین و قواعد بین‌المللی ممنوع است.

همه گیری کوید-۱۹ تأثیر مخربی به ویژه بر شهروندان داشته است، علی‌الخصوص بر طبق تصمیمات نهاده شده و در جایی که اقدامات پیشگیرانه و الزام اجرا و رعایت پروتکل‌های بهداشتی مانند فاصله گذاری فیزیکی بیشتر به چشم می خورد. محدودیت‌های بازدید کنندگان توسط بسیاری از مؤسسات مانع از نظارت بر سلامت و رفاه ساکنان آن با ساز و کارهای رسمی یا با ملاقات‌های خانوادگی شده‌اند، و این امر علاوه بر تأثیرات سلامت اجتماعی و روانی بر افراد مربوطه، امکان سوء استفاده در پشت درهای بسته را در دوران همه گیری برای افراد دارای معلولیت در پی خواهد داشت.

ممکن است شیوع این همه گیری موانعی را که افراد دارای معلولیت با آن روبرو هستند در خصوص تأمین و حفظ اشتغال برجسته تر نماید (ILO, UNICEF, 2020) زیرا آنها به احتمال زیاد به جهت نگرش‌های تبعیض آمیز و موانع کار، شغل خود را از دست می دهند (Lisa A. Schur, Mason Ameri and Douglas Kruse, vol.30, 2020).

۷-۸ افراد مسن و سالخورده جامعه

شواهد حاکی از آن است که پاندمی کرونا همه جمعیت‌ها و گروه‌های سنی را تحت تأثیر قرار می دهد، ولی در این میان افراد مسن و پیر جامعه در معرض خطر بالایی برای ابتلا در برابر ویروس کرونا قرار دارند. با این حال واکنش به همه گیری در برخی مواقع نتوانسته است به اندازه کافی حق زندگی افراد مسن را تحت کنترل قرار دهد (United Nations, 2020). در شرایط و وضعیت بحران کنونی به وضوح شکاف‌های مهم در حمایت از حقوق بشر برای قشر سالمند و مسن، مانند فقدان حفاظت اجتماعی آنها، عدم دسترسی مناسب و آسان به خدمات بهداشتی، عدم خودمختاری و مشارکت در تصمیم گیری، برملاء شده است. لذا نیاز به تغییر اساسی در تعامل جامعه با افراد مسن و سالمند به چشم می خورد و می‌بایست برابری حقوق بشر سالمندان با بقیه افراد جامعه به صورت تساوی کامل مورد احترام و حفظ بشود.

۸-۸ زنان و دختران

همه گیری کرونا تأثیر به سزایی بر گروه جنسیتی زنان و دختران داشته است و زنانی را که در بخش هایی که بیشتر تحت تأثیر بحران قرار گرفته اند، مانند خدمات مراقبت شخصی، بهداشت و زیبایی، گردشگری و مهمانداری و ... بیشتر در معرض خطر ابتلا به کرونا قرار داده است.

۹- رویکرد، شیوه های تفکر و راه کارهای حل مسأله تأمین حقوق شهروندی و بشر در دوران پاندمی کرونا
شیوع پاندمی کرونا در عرصه حقوق شهروندی و حقوق بشر چالش ها و آسیب های فراوانی را به بار آورد که این امر نیازمند ارائه شیوه ها و راه کارهایی در جهت تقلیل و تحت کنترل در آوردن این چالش ها و آسیب های به وجود آمده ناشی از همه گیری می باشد لذا ارائه یک رویکرد مطلوب در این زمینه اجتناب ناپذیر می نماید. این رویکردها و راه حل ها را می توان بر محور شاخص های اقدامات سریع و متناسب، التزام و پایبندی به اعمال حاکمیت قانون، موقتی بودن اقدامات صورت گرفته، بهره گیری از ظرفیت مسؤولیت پذیری شهروندان و جلب مشارکت و عدم تبعیض بین آنها، که در این راستا به تبیین این موارد خواهیم پرداخت .

۹-۱ اقدامات سریع و متناسب در چارچوب حاکمیت قانون و رعایت آن

تصمیمات و اقدامات دولت ها در مقابله با همه گیری کرونا در وهله اول باید اقداماتی سریع و فوری و کاملاً متناسب و کارشناسی شده مطابق ضرورت های موجود باشد. الزاماً می بایست هرگونه اعمال محدودیت در عرصه های حقوق شهروندی و تعدی به این حقوق با میزان خطر و آسیب ناشی از نقض مقررات که سلامت جامعه را تهدید و به مخاطره می اندازد، تناسب داشته باشد لذا سخت گیری های شدید و استفاده نابه جا و بی رویه از اقدامات قهری که سبب پایمال شدن حقوق اشخاص است از منظر نقض حقوق بشر مسؤولیت اخلاقی و حقوقی برای دولت ایجاد خواهد کرد. مضافاً اینکه هر نحو اقدامی می بایست بر پایه اصول و قواعد حقوقی و پایبندی و احترام به قانون صورت گیرد. با سایه افکنی پست مدرنیسم بر زندگی بشر، سبب ایجاد چالش های جدید و بروز پیچیدگی های بیشتر در روابط انسانی گردیده است و این امر موجب شده است که اصول و قواعد پایه ای حقوقی که در زمان وضع آن لزوماً برای تقابل و رفع اینگونه پیچیدگی ها و چالش ها لحاظ نگردیده اند را مورد بازبینی و بازنگری قرار داده که وجود همین موضوع خود به پیچیدگی مفاهیم، اصول و قواعد حقوقی دامن زده است شیوع پاندمی کرونا و ویروس در سطح بین المللی سبب تغییر مناسب ها شده (Siliquini-Cinell, 2019) و فهم و اعمال اصول و قواعد حقوقی را دچار تشویش و کژتابی نموده است. نیز از طرف دیگر، تغییر جهت اصول و قواعد حقوقی ضمن در نظر گرفتن منافع متعارض و ضرورت های ناهمگون، پی آمدهای ظریف و حساسی را در پی داشته لذا دشواری قابل تأملی دارد. با وجود این به واسطه اهمیت حاکمیت قانون، احترام به قانون و قانون مداری در حراست و حفظ حقوق عامه، هرگونه اقدام تحدید آمیز در عرصه

حقوق شهروندی و حقوق بشر الزاماً می‌بایست در چارچوب رعایت موازین قانونی با رعایت و اعمال اصول و قواعد حقوقی صورت پذیرد.

اعطای اختیارات تامه به دولت‌ها در مواقع بروز بحران، مطابق مواد مندرج در قوانین اساسی آنها زمینه‌ساز فتنه‌انگیزی برای برداشته‌های غیراصولی و خلاف قوانین موضوعه و نیز تعدی به حقوق شهروندی را رقم خواهد زد، لذا بر این مبنا هرگونه اقدام جهت کنترل و دفع بحران لزوماً باید مسبوق به قاعده حقوقی شفاف، مشخص و متناسب با آن باشد، ولو اینکه اصول و قواعد مزبور، موقتی و محدود و مقید به یک زمان خاص به موقع تصویب گذارده شوند. خلأ و کاستی‌های موجود در اینگونه قوانین لازم است بصورت تقنین قوانین مورد بازنگری فوری قرار گرفته و رفع شوند تا ضمن ممانعت از انجام هر اقدامی در چارچوب قوانین موضوعه، قانون‌مداری و احترام به حقوق شهروندی حفظ گردد. بنابراین هر نوع اقدام حاکمیتی مبتنی بر ایجاد محدودیت برای شهروندان با هدف کنترل و مبارزه با پاندمی کرونا در اشکالی چون منع آمدو شد و استفاده از تجهیزات پیشگیرانه منع تردد و ثبت و لحاظ جرائم مربوطه ناشی از تخلف در این موارد، قرنطینه خانگی، تعلیق و تعطیل نمودن پاره‌ای از مشاغل و فعالیت‌ها، الزام به رعایت فاصله‌گذاری اجتماعی، دورکاری کارمندان و شاغلین بخش‌های دولتی و خصوصی و همچنین ضمانت اجرای مدنی یا کیفری ناشی از نقض هر یک از این الزامات و پروتکل‌های وضع شده برای جلوگیری از شیوع کرونا و ویروس، می‌بایست براساس وضع قوانین صریح و مشخص صورت پذیرد تا مانع از تعدی به حقوق شهروندی شهروندان که مورد احترام حقوق بین‌الملل است گردد.

۲-۹ اتخاذ تصمیم و راه کارهای موقت و مقید به زمان

تحدید قلمرو حقوق و آزادی‌های فردی به واسطه رعایت مصالح جامعه و ضرورت‌ها لزوماً جنبه استثنایی داشته و مقید به زمان خاص باید باشند که با رفع ضرورت می‌بایست تمامی محدودیت‌های وضع شده برای آن، برداشته شوند. با عنایت به نوسانات بحران پاندمی کرونا در سطح جهان و چگونگی ایجاد و ورود موج‌های مختلف همه‌گیری، الزامات حقوقی باید به گونه‌ای وضع گردند که مجریان آن را ملزم به رفع یا تقلیل محدودیت‌های وضع شده متناسب با شرایط و اوضاع و احوال در زمان‌های خاص نمایند و لزوماً می‌بایست کاملاً منعطف وضع شوند.

۱-۲-۹ اصل ۷۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مقرر داشته است:

برقراری حکومت نظامی ممنوع است. در حالت جنگ و شرایط اضطراری نظیر آن، دولت حق دارد با تصویب مجلس شورای اسلامی موقتاً محدودیت‌های ضروری را برقرار نماید، ولی مدت آن به هر حال نمی‌تواند بیش از سی روز باشد و در صورتی که ضرورت همچنان باقی باشد دولت موظف است مجدداً از مجلس کسب مجوز کند. (رسیدگی به لایحه محدودیت‌های ضروری در مجلس، به صورت یک شوری است)، مطابق این اصل امکان اعمال و اجرای محدودیت‌های ضروری صرفاً به

حکم قانون و نیز برای زمانی کوتاه مدت و مشخص (موقتی) قابلیت وضع را دارد. اصل فوق به گونه‌ای جعل گردیده است که راه سوءاستفاده دولت از حق را مسدود می‌کند (Ghorbannia N,2007).

۳-۹ اصل برابری و عدم تبعیض

اصل برابری و عدم تبعیض از اصول مسلم و مندرج در منشور سازمان ملل متحد است و همه شهروندان در برابر قانون برابرند و به تساوی از حقوق و آزادی‌ها و مزایای آن بهره‌مند می‌شوند (Ghorbannia N,2007).

در جریان برخورداری از حق آگاهی و دریافت خدمات بهداشتی و درمانی، نمی‌توان منکر کم و کسر، کاستی‌ها، موانع و اقتضانات و مصالحی شد که مطلوبیت و کمال حقوق مزبور را با نقصان مواجه می‌کند. با این حال هیچ‌گونه توجیهی در قبال رفتارهای تبعیض آمیز دولت‌ها و نهادهای بین‌المللی در برابر مساعدت و کمک به شهروندان پذیرفته نیست و نیز محدودیت منابع در دسترس نمی‌بایست عاملی برای گزینش جغرافیایی، ملیتی، قومیتی، نژادی، جنسیتی و ... تلقی شود. با این وجود در ادوار بحرانی و بغرنج، معیارهای حقوقی می‌تواند با قابلیت شناسایی، اولویت‌بندی و بهره‌مندی شخصی و سنی بر اساس ضرورت‌های پزشکی وضعیت و شرایط خاص رسیدگی به بیماران را در شرایط پیک همه‌گیری، معین نماید. (فرآیند واکسیناسیون افراد از مسن به جوان یا واکسیناسیون سریع و خارج از نوبت کادر درمان)

۴-۹ جلب مشارکت شهروندان

مسئولیت‌پذیری در عین برخورداری، از ملزومات حقوق شهروندی است که این امر حد فاصل و ممتاز ماهوی در مؤلفه‌های حقوق شهروندی و بشر است در حالیکه حقوق بشر متکی است بر حقوق طبیعی و بنیادین بشری که دریافت و برخورداری برابر آن برای تک تک افراد انسانی صورت می‌گیرد، و در حقوق شهروندی نقش افراد در تحقق اهداف مدنیت برجسته تر و پررنگ تر می‌گردد و مفهوم متناظر مسئولیت و حق در هم آمیخته می‌شود. سینرژی میان حق و تکلیف در عرصه حقوق شهروندی نمایانگر انعکاس نحوه رفتار حاکمیت دولت‌ها و تعامل‌زایی و جلب مشارکت عامه شهروندان است، که این ضعف در کشورهای کم تر توسعه یافته بیشتر ملموس است هر چند در شرایط بحران آنطور که در شیوع پاندمی کرونا ملاحظه گردید کشورهای توسعه یافته با شاخص مثبت و بالای حقوق شهروندی نیز ضعف‌های پنهان خود را که ناشی از فقدان تعمیق حقوق شهروندی است، نمایان نمودند.

تعامل مثبت دولت - شهروند می‌بایست به نحوی از انحاء زمینه ساز حرکت اجتماعی، فرهنگی جامعه به سمت و سوی آگاهی بخشی صحیح، صداقت‌مداری، اعتمادسازی، جلب مشارکت و تشریک مساعی گردد تا نوید بخش جامعه ای یک دست، هم اندیش، هم گرا و هم افزا باشد. در بحران‌هایی چون پاندمی کرونا، ارکان سیاسی علمی و اجرایی در سطح مدیریتی جامعه می‌توانند با هم‌گرایی و همکاری، یکپارچگی را در عموم مردم افزایش داده و ضمن تشریک مساعی هر چه بیشتر شهروندان به همکاری و رعایت و اجرای پروتکل‌های بهداشتی، بیشتر وارد عرصه و طرح‌ها و اقدامات ملی را در این چنین همه‌گیری‌هایی

مدیریت و راهبری کنند بدیهی است خروجی این فرآیند، افزایش محافظت و پاسداشت از حقوق شهروندی خواهد بود، مشارکت مؤلفه‌ای اساسی، چندسویه و در بردارنده حق و تکلیف در عرصه حقوق شهروندی است که آموزش و مدیریت مشارکت این فرآیند را بیش از پیش هموار می نماید.

استقبال و رعایت بی نظیر توصیه‌های بهداشتی و اجرای دقیق پروتکل‌های وضع شده، تعطیلی اماکن آموزشی و فرهنگی در عین سیالیت فعالیت‌های مزبور و روی آوردن به آموزش از طریق بستر فضای مجازی، توقف بسیاری از بنگاه‌های اقتصادی، مشارکت مقبول طرح‌های غربالگری و ساماندهی، پیوستن و اجرای قرنطینه‌های خانگی، رعایت فاصله گذاری اجتماعی، پرهیز از ترددهای غیر ضروری و ... مصادیقی از مشارکت عامه شهروندان مبتنی بر آگاهی و ارائه آموزش‌های لازم و مدیریت صحیح حاکمیت است. مسئولیت پذیری شهروندان، ضامن بقا، حفظ و ارتقای حقوق شهروندی و بالمآل تأمین سعادت فردی و اجتماعی است که در حقیقت غایت نهایی شهروندی، تعامل و هم افزایی در بستر جامعه در اقلیمی با پیوندهای سیاسی، فرهنگی و اجتماعی متنوع است که در آن شهروندان علاوه بر قانون مداری شخصی با کنشی مستمر و معنادار در تقابل با یکدیگر، همگرایی اجتماعی را می آفرینند.

نتیجه گیری

پاندمی کرونا چالش‌ها و مشکلاتی فراتر از انتظارات را در جوامع بشری در عرصه‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ایجاد کرد که بی شک تلخی و ناخوشایندی آن را به عنوان یک معضل بهداشتی، دو چندان نمود. پیامدهای شیوع این همه گیری در عرصه حقوقی نیز به وفور و به شکل چشم گیری خود را نمایان ساخته است که به ویژه در حوزه حقوق شهروندی و بشر چالش‌های عدیده‌ای را موجب گردید و همین امر نیاز به بازنگری قوانین و رفع خلأهای موجود را با وضع قوانین دیگر پیش کشیده است. در این مقاله تلاش بر آن شد تا با مطرح نمودن قسمتی از این چالش‌های موجود، ضمن ارائه راه کارهایی در این مقوله، انجام پژوهش‌های گسترده تر صورت پذیرد.

در مقام استنتاج و نتیجه گیری از مباحث معنونه می توان چنین اذعان داشت که، حق دسترسی کافی و وافی به اطلاعات صحیح و روزآمد، دریافت امکانات و تجهیزات بهداشتی و درمانی متناسب، تأمین امنیت اقتصادی شهروندان از جهات مختلفه، احترام به کرامت انسانی و آزادی‌های فردی و حریم شخصی و محترم شمردن حقوق شهروندی آنان، عرصه‌هایی است که می بایست نسبت به نقض و تضییع آن‌ها در فرآیند مقابله با همه گیری حساسیت بیشتری در سطح جامعه بین المللی نشان داده شود.

افزایش اختیارات دولت‌ها در راستای پیشگیری و مقابله با پاندمی کرونا و مآلاً ایجاد محدودیت‌ها، مقررات منع آمدوشد، قرنطینه، تعطیلی برخی از کسب و کارها، فاصله گذاری اجتماعی و فراتر از این تعیین مجازات‌های مدنی و کیفری برای ناقضان پروتکل‌های بهداشتی وضع شده، مسأله کرامت انسانی و احترام به حقوق شهروندی و حقوق و آزادی‌های فردی را پیش

Arch

4th International
Conference on
Jurisprudence, Law
And
Religious Research

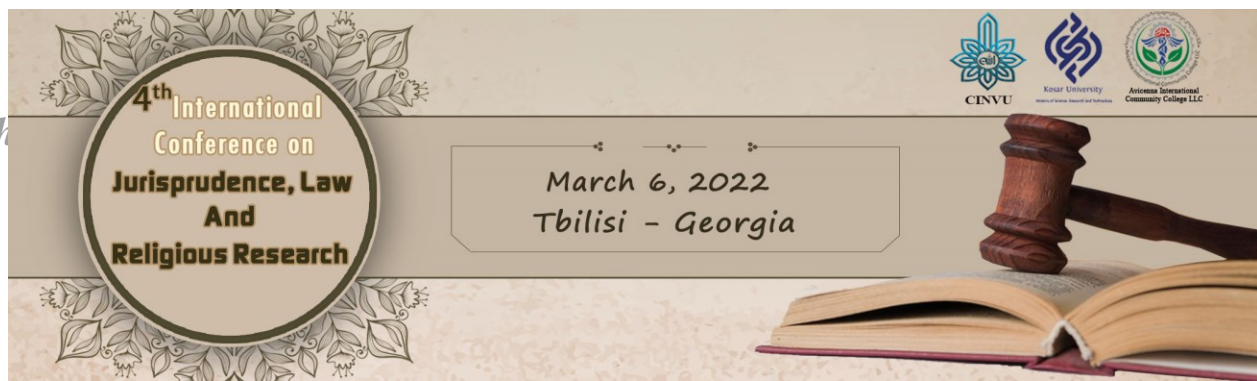
March 6, 2022
Tbilisi - Georgia

می‌کشد تا جایی که این توازن و برابری میان وفاداری و پابندی و احترام به حقوق مزبور و ضرورت‌های ناشی از حفظ حیات و سلامت شهروندان و جامعه، رأس دغدغه‌های حقوق بشری قرار گیرد لذا بر این اساس تأکید ویژه‌ای بر اصول؛ اصل تناسب، اصل مشروعیت، اصل عدم تبعیض و اصل موقتی بودن اقدامات تحدید جویانه حقوق بشری در فرآیند پیشگیری و مبارزه با همه‌گیری کرونا، به عنوان رویکردهای تأمین حقوق شهروندان، صورت پذیرد.

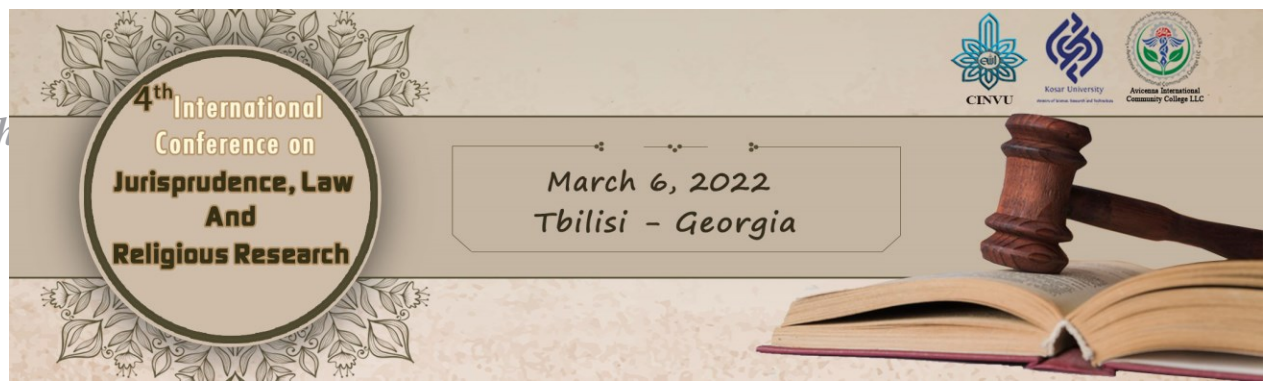
عنصر دیگری که بسیار حائز اهمیت است و در ادبیات حقوق شهروندی تکوین می‌یابد، جلب تشریک مساعی شهروندان است، امری که به نحوی مطلوب و فزاینده قدرت و توانایی برنامه پیشگیری و مقابله با همه‌گیری کوید-۱۹ را تسریع و تسهیل می‌بخشد، امری کاملاً بدیهی است که مسؤولیت‌پذیری شهروندان به میزان محسوسی متأثر از روند و رویکرد حاکمیت است. ترکیب مدیریت منسجم در سطح دولتی و نهادهای ذی‌ربط در کنار حمایت، استقبال و مشایعت شهروندان، برنامه‌های محلی، ملی و بین‌المللی را در راستای روند پیشگیری و کنترل همه‌گیری کوید-۱۹ به نحو مؤثر و چشم‌گیری به منصفه اجرا خواهد رساند.

References

1. Gorgi AK. The basis and concept of fundamental rights. *Journal of Constitutional Law* 2004; 2(2): 9-26.
2. Hemmati M. Socio-economic rights and its relation to citizenship rights in the light of Rawls's theory of justice. *Legal Journal of Justice* 2007; 71(58): 65-92.
3. Ghazi Shariat Panahi A. Requirements of Constitutional Rights. Tehran: Mizan; 2003. p.59.
4. Janoski T. Citizenship and civil society. Cambridge: Cambridge University Press; 1998. p.3.
5. Abbasi M, Petoft A. Citizenship rights, from Principles to social Platform. Tehran: Legal Publishers; 2017. p.85.
6. Habibi MH. Awareness of the people as a fundamental right. *Journal of Constitutional Law* 2003; 1(1): 65-96.
7. World Bank, Poverty and Shared Prosperity 2020: Reversals of Fortune (World Bank, Washington, D.C., 2020), p. 5.
8. Impact on workers of COVID-19 is 'catastrophic': ILO", UN News, press release, 23 September 2020.
9. ILO Monitor: COVID-19 and the world of work, fourth edition, 27 May 2020.
10. ILO Monitor: COVID-19 and the world of work, third edition, 29 April 2020. 10. ILOSTAT, "COVID-19 is driving up food prices all over the world", 9 December 2020.
11. Housing, the front line defence against the COVID-19 outbreak', says UN expert", OHCHR press release, 18 March 2020
12. United Nations Children's Fund (UNICEF) and World Health Organization (WHO), Progress on household drinking water, sanitation and hygiene 2000-2017. Special focus on inequalities, 2019, p. 9.
13. United Nations, Policy Brief: Education during COVID-19 and Beyond, August 2020.
14. Abbasi M, Meghdadi M, Mousavi T, Erfanimoghadam H, Erfanmanesh H, Rahbar N, et al. Citizenship rights, from the government's plan to the joint action plan. Tehran: Legal Publishers; 2017. p.15-16.
15. www.who.int/immunization/monitoring_surveillance/immunization-and-covid-19/en/.
16. Human Rights Watch, "Covid-19 Fueling Anti-Asian Racism and Xenophobia Worldwide", 12 May 2020
17. Human Rights Council Forty-sixth session, 22 February–19 March 2021 ,2 Agenda item
18. Stephanie Desmon, "COVID-19 in Jails, Prisons, and Immigration Detention Centers: A Q&A with Chris Beyrer", John Hopkins University, 15 September 2020.
19. See OHCHR, "Urgent action needed to prevent COVID-19 'rampaging through places of detention' – Bachelet", press release, 25 March 2020; and Inter-Agency Standing Committee (IASC), IASC Interim Guidance on COVID-19: Focus on Persons Deprived of Their Liberty (developed by OHCHR and WHO), 27 March 2020. See also *ibid*
20. COVID-19: UN teams step up efforts to protect rights in prisons, as revolts intensify worldwide", UN News, 5 May 2020.
21. In the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, a study found that people with learning disabilities had a death rate from COVID-19 that was six times higher than for persons without a disability; see Public Health England, "COVID-19 deaths of people identified as having learning disabilities", 12 November 2020. In Argentina, the death rate of persons with disabilities was 7 per cent, compared to 2.2 per cent for persons without a disability; see Agencia Nacional de Discapacidad, "Personas con discapacidad con CUD confirmadas con Covid 19 al 23 de septiembre de 2020", October 2020. In the United States of America, one study found that persons with intellectual disabilities had a 2.5 times higher date rate than those without; see Margaret Turk et al, "Intellectual and developmental disability and COVID-19 case-fatality trends: TriNetX analysis", *Disability and Health Journal*, vol. 13, No. 3 (July 2020).

22. Disability Rights International, IDA, Validity et al., Disability Rights During the Pandemic: A global report on findings of the COVID-19 Disability Rights Monitor, September 2020, p. 41.
23. ILO, UNICEF, United Nations Partnership on the Rights of Persons with Disabilities, International Disabilities Alliance, Special Rapporteur on the rights of persons with disabilities (2020), Brief: Disability-inclusive Social Protection response to COVID-19 crisis
24. Lisa A. Schur, Mason Ameri and Douglas Kruse, "Telework After COVID: A "Silver Lining" for Workers with Disabilities?", Journal of Occupational Rehabilitation, vol. 30, 2020, pp. 521–536
25. United Nations, Policy Brief: The impact of COVID-19 on older persons, May 2020.
26. Siliquini-Cinelli L. Legal Positivism in a Global and Transnational Age. Dundee: Springer; 2019. p.90.
27. Ghorbannia N. Suspension of human rights enforcement in emergency situation. Journal of Islamic Law 2007; 3(12): 37-62.
28. Ghorbannia N. Suspension of human rights enforcement in emergency situation. Journal of Islamic Law 2007; 3(12): 37-62